
MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE.

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE.**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják.
A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Megujhódás.

I.

Az az élénk mozgás, mely német hittestvéreink vallásos és felekezeti életében tapasztalható, nap-nap után új és nagyon figyelemre méltó jelenségekre irányítja szemünket.

Évtizedeken át a német birodalomban elharapózott zsidóellenes érzület megbénította az erőket. A pusztítás, melyet az antisemitizmus végbevitt, igen nagy volt. Letarolta azt az egész mezőt, melyet a legjobbak eszméi megtermékenyítettek, romba döntötte egy század nemes igyekezetének alkotásait. A polgári élet köreiből nagynehezen kivivott eredmények odavesztek; de még ennél a megkárosodásnál is érzékenyebben sújtotta a felekezetet az annak a nyomában járó belső meggyengülés, a kötelek meglazulása, az erkölcsi szilárdság és ellentálló képesség nélkül szükölködők megtántorodása, elpártolása.

Mihelyt tehát ismét magára eszmélt a német zsidóság, a felekezet szolgálatában buzgólkodó férfiak figyelmét első helyen azok a legsürgősebb feladatok kötötték le, a melyeket a megváltozott helyzet a homloktérbe állított. Vissza kellett hódítani az elveszett pozíciókat, bástyákat emelni a polgári jogok védelmére és magában a felekezetben új erőforrásokat nyitni, hogy megszilárduljon a hűség és begyógyuljanak az ütött sebek.

Hatalmas intézmények létesültek, a melyek fényes sikerrel szolgálják a kitűzött célokat és bámulattal tekintünk azokra a nagy eredményekre, a melyek egyaránt dicsérik a vezérek hivatottságát és odaadását, valamint a hivek áldozatkészségét, a kibontott zászlók alá gyűlt seregek nagyságát és lelkesedését. Magas polcon álló férfiak és előkelő nők, a kik annak előtte a vallás dolgaival vajmi keveset törődtek és éppen nem szívesen látták, ha zsidó célok istápolására kérték közreműködésüket, most meleg érdeklődéssel viseltetnek a felekezet ügyei és feladatai iránt és a mitől még kevés évvel ezelőtt fagyos közönnyel elfordultak, az most a legkiválóbb erők valóságos verse-

nyének tárgyává lett. Mindenütt serény munka és viruló élet. Kevés szóbeszéd, de annál több igazi buzgalom és fogatos dologtevés.

És ez a nagyméretű tevékenység, a melyben hivek és papok, egyesek és gyülekezetek vetekednek, nem szorul a nagy német birodalom határai közé, hanem felkarolja most már az *egyetemes* zsidóság érdekeit és feladatait. Milyen számok vonultak fel a Hilfsverein der Deutschen Juden utolsó közgyűlésén! Minő nevek és milyen munkásság! A tagok száma meghaladja a husz ezret. Tagsági díjakban az utolsó évben 151,000 márka folyt be. Ezekhez járulnak gazdag adományok és alapítványok. Az utóbbiak jóval meghaladják már az egy millio márkát. 683 városban helyi bizottságok és bizalmi férfiak munkálkodnak az egyesület érdekében, a melynek most már Németország, sőt Európa határain túl is lelkes hivei vannak. Kulturát és jólétet terjeszt Galiciában, Romániában, Bulgáriában, Törökországban, előmozdítja az orosz kivándorlást, hathatósan segíti a hontalanokat, műhelyeket és iskolákat állít, az élet és a munka számára százezreket ment meg, a kik különben ki volnának szolgáltatva a nyomornak, az éhhalálnak, a züllésnek, a bűnnek. A múlt évben 35,000 kivándorló és 18,000 visszavándorló vonult át Németországon; ezek nagyon kevés kivétellel a Hilfsverein gondjaira voltak bízva, mely hajlékot, ruhát, utiköltséget adott a szerencsétleneknek és gyógyította a betegeket. Ez a segélyakció maga 280,000 márkájába került. Jeruzsálemben tanítóképzőt és kereskedelmi reáliskolát nyitott és most Haifában megalapítja a zsidó műegyetemet, a keletnek első ilyenmű főiskoláját, a melyből előreláthatólag nemcsak hittestvéreinkre, hanem az egész keleti kulturára dús áldás fog áradni. Keleti hitkönyaink hivatva vannak arra, hogy közvetítőkké váljanak a nyugoti és a lassan fejlődő keleti kultúra között. Ennek a világtörténeti feladatnak a szolgálatában létesíti a Hilfsverein a haifai műegyetemet, a melynek céljaira a Wissotzky család 100,000 rubelt és Schiff Jakab H. 100,000 dollárt bocsátott máris rendelkezésre.

Joggal beszélhetünk tehát a német zsidóság *megújodásáról*, a felekezeti önértzet feltámadásáról, megerősödő hűségéről, lobot vetett lelkesedésről. De más értelme van annak a megújodásnak, a melyre e sorokban különösen rá akarunk mutatni.

A tulajdonképpeni *vallásos* kérdések az utolsó évtizedekben lekerültek a napirendről. Csak ritkán jutottak szóhoz. És akkor is legtöbbször a védelem szempontjából. Tehát nem magából a zsidóságból eredtek azok az indítékok, a melyek megadták a problémákat és azok megfejtését követelték. Sürgősebb feladatok foglalkoztatták a vezérszemélyeket. Őrt kellett állaniok a várfalakon. A vallás templomára nem igen fordulhátott figyelmük.

Most ismét a *belső* élet kérdései lépnek előtérbe. A vallás intézményei: istentisztelet, imakönyv, házassági törvények és hasonlóak élénk viták tárgyát teszik, gyűléseken és a felekezeti sajtóban hévvel, némelykor szenvedélyesen szólalnak meg a különböző felfogások, a melyek a felvetett problémák körül kialakultak. Ez a mozgalom is a felekezet önvédelmével van kapcsolatban.

Tagadhatatlan tény ugyanis, hogy nemcsak ezek, hanem, fájdalom, tiezrek csak *külsőleg* tartoznak még hozzánk, hogy napról-napra apad azok száma, a kikre nézve a vallás az élet fontos tényezője, a lélek nagyhatalma s a kik *szivük* parancsainak engedelmeskednek, midőn szabványai szerint élnek és megcselekszik azt, a mit hagyomány vagy szokás szentesített. Állapotaink figyelmes szemlélői, értjük azokat, a kiknek lelkét az az erős vágy mozgatja, hogy e nagy bajon segítsenek, a kik nem pusztán csak sopánkodni tudnak, hanem azt óhajtják, hogy a vallás ismét meghódítsa a lelkeket, utakat és módokat keresnek tehát, melyek ennek a célnak az elérésére a legalkalmasabbak, azon vannak, hogy az egykedvűek, az elhidegültek lomha seregébe meleget, életet vigyenek, hogy megóvják a felekezetet a közöny, a vallástalanság további elharapózásától. Bástyákat építenek a vallás szentélyének megvédésére, miként régmúlt időkben gátakat emeltek a törvény körül. Ez is a felekezet önvédelmi munkája.

Ez a tevékenység azonban élesíti egyszersmind az ellentéteket is, a melyek a különböző vallásos irányok között eddig is megvoltak, de minthogy az érdeklődés másfelé fordult, nem igen ötlöttek szembe.

A szabadelvűek, a kikről gyakran azt állították, hogy liberalizmusuk egyértelmű a lanyhasággal és a vallás iránt való közömbösséggel, komoly és céltudatos munkásságra tömörülnek mindenütt és lelkesedéssel küzdenek eszméikért. Folyóiratuk (*Liberales Judentum, Monatschrift für die religiösen Interessen des Judentums, herausgegeben von der Vereinigung für das liberale Judentum in Deutschland*) minden száma egy-egy tanujele annak a vallásos-buzgalomnak, mely táborukat hevíti. Az orthodoxia soraiban pedig rendkívül élénk a mozgalom. Nem szoritkoznak arra, hogy a szabadelvűek törekvései elé gátakat állítsanak, hanem a vallásos élet megerősítésére intézményeket létesítenek, a melyek igényt tarthatnak olyanoknak az elismerésére is, a kik más nézeteket vallanak. Elveikhez való hű ragaszkodásuk nem akadályozza meg őket abban, hogy a tudományos kutatásnak is tért engedjenek a vallás talaján és a javulás szükséges voltát elismerjék ott, a hol ezt hazánkban még a szabadelvűek sem engedik meg. Megcáfolhatatlan bizonyítéka ennek egy *imakönyvünkkel* foglalkozó, néhány héttel ezelőtt megjelent nagybecsű mű, melynek szerzője a német orthodoxia egyik legkiválóbb vezéralakja, korunk zsidó tudományának egyik disze: Berliner Ábrahám professor.

A megújulás örvendetes jeleivel találkozunk tehát német hitrokonaink *vallásos* életében is. De ettől is különbözik az a megújulás, a mely egy a Philippsontól alapított és most Karpelestől szerkesztett hetvenhárom éves *Allgemeine Zeitung des Judentums*-ban megjelent cikksorozatban *óhajként* jutott kifejezésre és a melyhez némiképpen hasonlít, noha nálánál sokkal mérsékeltebb a zsidóságnak az a megújodása, melyet Lazarus Móric bölcsész, a néppszichológia egyik alapítója, a zsidóság etikájának szerzője, most, — hat évvel halála után — megjelent felhívásában hirdet.

Lazarus mindig tevékenyen vett részt a szabadelvű német zsidóság tö-

rekvéseiben. Szavának súlyát gyarapította tudományos jelentősége, kiváló társadalmi állása és a vallás kútfőiben való jártassága. De ennek a felhívásnak a közzétételére még sem tudta elhatározni magát. Özvegye tette meg, mert most, midőn szavai szerint a zsidóságban megvan a felvilágosításra, a felszabadulásra való törekvés, úgy mint soha, — de vezér nincs, — erre érkezettnek véli a pillanatot.

A felhívás szerzője azt hitrokonainak szánt hagyománynak mondja. De azoknak szól, a kik majd *utána* élnek. Mert, ugymond, kortársaira semmiféle jelentékeny hatást nem fog tenni, kivéve talán a keleteurópai (Lengyel- és Oroszország), vagy az amerikai zsidókat. Ott elég nagynak és erősnek látszik a szellemi mozgás, hogy a zsidóság megújódását előidézze, vagy legalább előkészítse. Itt Európa egész nyugatán a zsidók nemzedéke legnagyobb részt lanyhává, tompává és tunyavérüvé vált a vallás ügyével szemben.

Az azóta bekövetkezett változások megcáfolták Lazarusnak e szigorú ítéletét. De felhívásának tartalma és célja elég komoly, hogy tüzetesen foglalkozzunk vele. Visszatérünk reá.

Az Agáda.

Az ókori népek irott emlékeiben és irodalmi termékeiben alig akadunk részletekre, melyek oly megkapó közvetlenséggel és szingazdag, eleven képekben mutatják be az életet, mint talmudi irodalmunk azon ága, mely nem szorosán a vallás szabványaiival, a Halákha tételeivel foglalkozik, hanem határozatlan egymásutánban, laza összefüggésben mindenről szól, a mi az akkori idők és különösen a zsidó világ eszmekörébe tartozik. Külső rendszertelensége csak még jobban domborítja ki a nyüzsgő élet szabályokban ki nem fejezhető képét. Magasztos ethikai tanok és transzcendentális elmélkedések, hitviták és üldöztetések, martyriumok és győzelmek, történet és költészet, tudományos megfigyelések, állatmesék, najóskalandok és legendák a legmeglepőbb sorrendben váltakoznak. És ez érthető is, ha egy pillantást vetünk a Talmud keletkezésére. Nem egy kéz szerkesztette; nem egy terv szerint készült; nem egy korszaknak, de nem is egy századnak a műve és nem egy ország a színhelye, hanem három földrész vagyis az akkori kulturvilág közel egy évezredre terjedő, megrendítő történeti események között lejátszódó életének eredeti és közvetlen megnyilatkozása; minden hőse sajátkezűleg írja le nézeteit, tapasztalatait és benyomásait, azaz, hogy nem is írja le, hanem elmondja élő szóval.

Ezt az utóbbi körülményt különös hangsúlylyal kell kiemelnünk, mert ez különbözteti meg elsősorban más irodalmaktól. Az irodalmi formát mellőző élőszó a gyakorlati élet mozzanatainak közvetlen hatása alatt keletkezik és ennél fogva megbecsülhetetlen értékkel bír kulturtörténeti szempontból, de másrészt óvatos mérlegelést és benső figyelmet igényel, mert könnyen lehet félreérteni; az élőszó formája olykor nyers, tartalmát nem egyszer csak az

tes, hogy eltérő eredményekre jutottak. Az אגדה szó két különböző gyökből származtatható le: אגר⁵) és נגר; utóbbi pedig héberben és aramban⁶) található más-más jelentésben; az Agáda neve alá vont anyag meg éppen nem egységes és nem szorítható egy fogalomba.

Bacher megtalálta a biztos alapot a fogalom helyes és megdönthetetlen értelmezésére: הגדה nem más mint הגיד-ből képezett nomen actionis, הגיד vagy teljesebben הכתוב הגיד⁷); ez már a legrégebb tannaitikus forrásokban mint exegetikai műszó található és a szentirási versből való következtetést jelenti; az ígét halakhikus következtetéseknél is használják, de nagyobb számban találjuk nem halakhikus helyeken, míg a később képezett אגדה vagy הגדה teljesen kizárja a Halakhát. Az Agáda tehát nem más, mint nem halakhikus szentirás-magyarázat; ezt a definitiót fedik a talmudi irodalomban előforduló összes helyek, a melyek az אגדה szót használják.

Csak a differenciálódás okszerűsége nincsen egészen kiderítve; nem világos ugyanis, hogy miként jutott a kezdetben általános exegesist jelentő szó az Agáda speciális értelméhez; époly homályos a tisztán csak exegesist jelentő szó fogalombővülése és az egész nem halakhikus irodalomra való kiterjesztése.

Némi magyarázatot nyújt a következő irodalomtörténeti megfontolás. A szentirás tanítását és terjesztését a legrégebb időktől kezdve két institúció tartotta fenn, a zsinagóga és az iskola. Az iskolának kizárólagos célja, a zsinagógának pedig lényeges alkotórésze a vallás tartalmának ismertetése volt. A tanítás eredeti módszere nem lehetett más, mint a szentirás folytatólagos előadása és tartalmának magyarázata és kifejtése. Ezt a módszert közösen alkalmazták az iskolában és a zsinagógában; az első szentirásmagyarázó irodalom, a Targum liturgiai és iskolai célokat szolgált egyaránt⁸.) E két institúció természetszerűen mindjobban eltért egymástól fejlődési menetében; differenciálódtak alaprendeltetésük különbözőségénél fogva. A zsinagógában a szentirás szövege, az iskolában, annak tartalma lép előtérbe; ott adott szöveget magyaráznak, itt pedig szabályokat és törvényeket. A magyarázás egész iránya is megváltozik: a zsinagógában a nagyközönség tanul és inkább épülést keres, mint szertartástani és jogi kérdések megvitatását; ezek az iskola anyagát képezik; vagy röviden, a differenciálódás végső stádiumát nézve: az iskola teljesen mellőzi a szentirás folytatólagos tanítását, azt népiskolák veszik át,⁹) és az egész hagyományos tan belső tartalma szerint

⁵ Buxtorf, Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum, נגר gyöknél, הגדה szónál, Quidam deducunt ab אגר. Ehhez csatlakozik I. Lewy is.

⁶ V. ö. Kohut, Plenus Aruch I, 22, אגדה.

⁷ Agada der Tannaiten i. h.; Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionslitteratur I. 30 és folyt. Bacher felsorolja a r. Jismael iskolájából való Mechilta összes helyeit, a melyekben הגיד előfordul, mert ez a műszó r. Jismael iskolájára jellemző, szórványosan más forrásokban is található.

⁸ V. ö. Bacher, Jewish Encyclopedia XII, 57, Targum.

⁹ V. ö. Aboth V, 21.

rendeztetik זרעים, מועד, נשים, stb.; a zsinagóga pedig kiszorítja a halakhikus elemeket és megmaradva a szövegnél, mindig csak azt magyarázza. A magyarázat prédikációvá fejlődik. A templomi szónok retorikai szabályok szerint rendezi fejtegetéseit, a kor viszonyaiból veszi tárgyát és a gyakorlati életre akar közvetlenül hatni, témái tehát mindig változnak, de mindig a felolvasott szövegből kell kiindulnia; ezt nem mellőzheti; ő tehát elejétől végig a halakhistával ellentétben szövegmagyarázónak maradt meg בעל אגדה, és a mit mondott, azt szövegmagyarázatnak אגדה-nak nevezték.

Budapest.

Dr. Guttmann Mihály.

Folytatás következik.

Zsidó hitközségi hivatalnokok.

Vége.

A *Seliách Cibur*. A község kiválasztottja (Mord. Megilla 1395). Egyhangú alkalmaztatásáról már fentt szóltunk. Nemcsak az ünnep- és bűjnapokon kellett a gyülekezet általános beleegyezése, de némelyek szerint mindenkor. Ez az alkalmi előimádkozóra áll. A rendes előimádkozó csak alkalmaztatása idején tartozott mindenkinek megfelelnie, később ha valaki személyes, nem diffamáló okokból ellensége lett, ez a körülmény nem ártott neki (Katzenellenbogen Méir döntv. 64). Már a talmud követelt bizonyos testi és lelki tulajdonságokat az előimádkozótól (Chul. 24b Táánith 15a). A gáónok is szólnak az erkölcsi követelményekről. Jehudaj gáón többre becsüli a tudós, mint a széphangu előimádkozót. A vak ember, ha tettei megfelelnek, előimádkozó lehet, épugy az öreg ember, a kinek szeme világa meggyöngült. Thórafelolvasónak azonban az utóbbi nem alkalmazható, ha ismeri is a szöveget. Ha erkölcsi életmódja gyanús, eltávolítandó.

Az előimádkozó elnevezése változó. *Seliách Cibur*, *Cházzan*, *Cházzan ha-Kneszeth* (Mákcuoth, Oz. I. 42) később *Cházzan ha-Kneszeth* a templomszolgát jelentette (Oz. II. 19 a). Ügyköre az imádkozás és thóralectió volt. Utóbbit *Kóré*-nak nevezték és külön hivatalnok volt pl. Görögországban és Lombardiában (u. o. II. 20). Legtöbbnyire izraelitát (nem Kóhént, sem Lévit) alkalmaztak (Mord. Meg. 1396). A regensburgi Efráim b. Izsák megtiltotta az előimádkozónak, ha Kóhén volt, hogy más Kóhént hívjon fel elsőnek a thórához, a bonni Jóél b. Izsák halévi azonban ezt megengedte. Ugyancsak helytelenítette a regensburgi R. Efráim, hogy imakönyvből recitáljon a kántor — a mit szintén nem fogadott el az általános szokás (Tánja 3). Hogy kántorok bizonyos szombatokra elszegődjenek, azt tiltott dolognak tekintette a mainzi Báruch b. Sámuel (Roth. Méir, Prága 867). A kántorok a vőlegény rokonainak nevét feljegyezték és az írásból olvasták fel a neveket, vagy pedig a falra volt felírva a felhivandó neve és onnét olvasták le — szabad-e ezt szombaton tenni, volt a kérdés, Chájjim Ór Zarua megengedte (Döntv. 125). Lehet-e nyomorék ember előimádkozó — a rothenburgi R. Méir megengedte

(Crem 249. v. ő. Bruna Izrael 25., aki alkalmatlannak mondja). Sőt kiválóan istenes cselekedetnek mondta az ilyenek alkalmaztatását, az „Isten szereti használni az eltört edényeket“. Viszont erősen elítéli, hogyha a fejedelem beavatkozik a kántor érdekében a választásba (u. o. 190). El is mond egy esetet, hogy a kölni püspök egyszer Eliézer b. Jóél halévi idejében egy zsidó kérésére az előimádkozói hivatalt egy kántornak át akarta adni, de ez büszkén válaszolt: „Az én Istenem szolgálatát a te kezedből, uram, nem fogadhatom el“.

A mi a Seliách Cibur fizetését illeti, Juda hachászid el akarta törölni az előimádkozóknak adott szokásos ajándékokat, hogy a községek rendes fizetéssel gondoskodjanak róluk. A legnemesebb intenciók vezették őt, a melyeket elismer a csehországi R. Eliézer, mégis helyesnek tartja a régi szokást, mert nem szabad a községek terheit megnehezíteni. Ők megállapították a lakodalmak alkalmával, a Szimcháth Thóra és a Purim idején adandó ajándékokat, mert nem áll a gyülekezetnek módjában, mindezeket egyszerre fizetni (OZ. I. 40b). A Cházzan kapta az általa metszett állat bizonyos részeit is (Tabchája u. o. 111a). A thóra felolvasásnál pénzt ajánlottak fel számukra. A Misebérach formuláját is megőrizte az Ór Zárúa (II. 20a). Helyzetük mindamellett nem lehetett valami fényes. A regensburgi R. Efráim egész dühösen ment ki Szimcháth Thóra napján az imaházból, mert a Cházzan hat garasért ismételte — a kellő hézagokkal a lectiót.

A községhez való viszonyát szerződés állapította meg. Rendesen — ugy látszik — három esztendőre fogadták fel. Ha a község azután megbánta a dolgot és a kántor más állást nem kaphatott volt, úgy tartozott az három évi fizetést megadni (Roth. Méir Crem. 292). Fizetéséhez mindenkinek kellett hozzájárulnia (U. o. 228. sz.). Spanyolországban a község pénztárából fizették (Órach Chajj. 53. Salamon b. Adr. döntv.). Pádúai Méir szerint a fizetés felét a vagyonosak adták, másik felét kivetették a gyülekezet összes tagjaira (dtv. 44. sz.). Mint a tanító ő is előre kapta ki fizetése felét, hogy megélhessen. (Weil I. 103 dtv.).

Würzburgban nem engedték meg, hogy proselyta előimádkozó legyen (Mord. Meg. 1342). Az esztergomi hitközségben pedig egy Matiszjahu nevű embert alkalmaztak, a ki egy gyermeket véletlenségből ölt meg (OZ. I. 40). Multja nem volt akadály. Az apostata is, ha megtért, alkalmazható volt (Elia Mizr. 87. sz.). Az előimádkozónak őrizkednie kellett az idegen, egyházi dalok éneklésétől (Sef. Chaszidim 768). Külseje, ruházata tiszta legyen, különösen a süvege és a felső köpenye (Minz Mózes 81). Szép hangjára, mint említettük, nem nagy súlyt fektettek, de azért ha az remegő, töredezett lett, mint előimádkozó alkalmatlanná vált (Bruna Izrael 85).

Az állás fontosságát jellemzi, hogy bár szabályzata nincs, a responsumirodalom igen behatóan foglalkozik vele és határozottan kidomborítja a Seliách Cibur típusát. A községi hivatalnokok közül ő válik ki mint a gyülekezet képviselője, az istentisztelet hordozója, a kinél a vallásos köztudat a kelléke-

ket világosan megállapította. Sajnos, hogy az erkölcsi szempontok legtöbbszörre nem érvényesültek, külsőségek jöttek tekintetbe és a talmudi követelmények közül leginkább az, hogy üres legyen, azaz szegény ember. Képesítéshez nem fűzték a tisztséget és sok helyt teljesedett a próféta panasza: Olyan lett az én örökségem, mint az oroszán az erdőben, hangját emelte ellenem, azért meggyülöltem (Jerem. 12. 8).

A *sóché*t. Nem tudjuk, mikor követelték a Seliách Ciburtól, hogy metsző is legyen. A *kabbalah* (képesítő irás) Németországból ered. A tudós adta a metszőnek, miután a vágatási törvényeket kikérdezte és ez előtte három szárnyast metszett. A szokás az Ór Zárúa egyik döntésén alapul (Águr 1063).

A *templomszolga* (sámas). A talmudi Cházzan szónak többféle jelentése van. Sabbath 11a a cházzan felügyel a gyermekekre, hogyan olvasnak. Rási úgy magyarázza, hogy a Cházzan ha-Kneszeth, a ki a thórát felolvassa, gyakran nem tudja, hogyan kell olvasnia másnap, azért megfigyeli a gyermekek péntekesti olvasását a zsinagógában. Az Áruch szerint ez a Cházzan a Seliách Cibur vagyis nem tesz különbséget a kettő közt. Sabb. 118b pedig Rási azt írja, hogy chazzánim (szolgák) gyűjtötték össze a tanulókat az iskolába; Baba Mecia 93b a város őrei. A tizenharmadik században megkülönböztetik a Cházzant a Kórétól, a Cházzan ha-Kneszethet a Seliách Ciburtól. Előbbi a szolga. Izsák Ór Zárúa (II. 19a) így distinguál: Cházzan az előimádkozó, Cházzan ha-Kneszeth a mai sámas. Mordechai b. Hillél (Megilla 1395.) viszont Seliách Cibur, a község választottja és a Cházzan szolga közt. Az elnevezésben nem maradtak következetesek. A sámost (a kiejtésben a másik sziszegő hanggá változott) nem a gyülekezet, hanem az előljáróság alkalmazta. Munkája, teendője ismeretes. Felkeltette reggel a szokásos kopogtatással a községet, a mi ünnepnap is meg volt engedve. (Hag. Aséri, Béca V. 2 Mord. Jómtób 1107. Agudda, Béca 55). Rendben tartotta a templomot és a községi tagok ügyeit is ellátta. Csehországban péntek este a Kedusa után kihirdették, hogy a szombat beállt (OZ. II. 8a).

Ezek az apró, igénytelen jegyzetek az anyagot nem merítik ki. Teljes képet sem nyújtanak községi hivatalnokokról a középkorban, de talán némi hasznukat veszi az, a ki nagyobb szabásu munkában foglalkozik a zsidó gyülekezetek beléletével.

Nagybicscse.

Dr. Wellesz Gyula.

Rabbi-özvegyek.

Még az 1907. év végén tartott választmányi ülésünkön Dr. Fischer budapesti kartársunk vetett fel egy eszmét, a melylyel az előre haladott idő miatt akkor már nem foglalkoztunk.

Közlönyünk mindig jobban és jobban felel meg hivatásának. Nagyonfontosságú eszméket pendit meg, melyeknek megvalósulása a rabbi-

állás ígéretföldje. Ám tegyünk meg mindent a körülöttünk elterülő sivatagban, hogy arra az ígéret földére bejussunk.

De tegyünk valamit a sivatag jelen bajainak enyhítésére is. Ezt célozza Dr. Fischer említett indítványa, a melylyel azóta nem foglalkoztunk, pedig igen jelentős, életünkön túl is terjedő fontossága van és belevág a rabbi-állás méltóságának kérdésébe is.

Az indítvány az volt, hogy alakítsunk olyan szövetséget, a mely a rabbik hátramaradt özvegyeit segíyezi.

Nagyon hamar végzett akkor a választmány — mint már említettem — az indítvánnyal. Volt egy rövid ellenvetés, mely szerint az ügy az amúgy is kiforrásban lévő nyugdíjügy keretébe tartozik. Az indítványozó is — a mint emlékszem — csak igen röviden válaszolhatott már, hogy ez külön, attól független ügy.

Alábbiakban el akarom mondani, a mit az ügyről, mint annak ismerője, tudok. Egyszersmind magámévá is teszem az indítványt és bejelentem azt egyesületünk legközelebbi választmányi, illetve közgyűlésre.

A rabbi-özvegyek segélyezésének ügye, illetve a segélyezésükre megalkuló szövetség tényleg absolute nem tartozik a nyugdíjkérdéshez. *Nem fog odatartozni még akkor sem, ha a nyugdíjügy már rendezve lesz és a rabbik özvegyeinek is lesz biztosított nyugdíjuk.*

Nem fog odatartozni, mert — megbocsáthatlan könnyelműség volna az ellenkezőt feltenni — a mi nyugdíjviszonyaink nem lesznek kedvezőbbek az állami nyugdíjviszonyoknál és így az özvegyi nyugdíjak sem lesznek magasabbak az állami özvegyi nyugdíjaknál.

Nem tudom, hogy igen tisztelt kartársaim foglalkoztak-e már azzal a kérdéssel, hogy mennyi az állami tisztviselő özvegyének a nyugdíja? A nagy centrumokban működő kartársak bizonyára tudnak róla. De szükséges a Dr. Fischer eszméjének megvalósulása érdekében, hogy minden kartárs ismerje az állami özvegyi nyugdíjat.

A törvény rendelkezése igen egyszerű. A férj által élvezett fizetés első 1200 koronájából kap az özvegy 50 százalékot, a fennmaradó összegből 20 százalékot. Nézzük, hogyan fest ez az 50 és 20 százalék adott esetekben.

Egy elsőrendű főispán fizetése 7000 korona. Van még lakbére is stb., de a nyugdíjigény megállapításánál csak a 7000 kor. törzsfizetés számít. Ha ez a főispán meghal, akkor a felesége kap

$$\begin{array}{r} 1200 \text{ kor. után } 50\% = 600 \text{ kor.} \\ 5800 \text{ „ „ } 20\% = 1160 \text{ „} \\ \hline \text{tehát } 7000 \text{ korona után } 1760 \text{ koronát.} \end{array}$$

Ha a főispánnak nem volt magánvagyon, akkor az 1760 korona évi nyugdíjjal koldus, plane ha a férje életében volt módját is tekintjük.

Hanem hát az özvegy főispánnék anyagi nyomorán nem kell siránkoznunk, már csak azért sem, mert majdnem kivétel nélkül van vagyonuk. Csak azt hangsúlyozom, hogy 1760 koronánál nem kap többet, ha a férje 40 évig szolgált is.

Inkább arról elmélkedjünk, hogy a fizetés dolgában hol vagyunk mi a főispánok mögött?

A mi fizetéseink inkább hasonlítanak a középiskolai tanárokéhoz, a nagyobb helységeken a középiskolai igazgatókéhoz.

Egy középiskolai igazgató kezdő fizetése 3600 korona, a mely emelkedik előbb 4000, azután 4400 koronára. Ha igen szerencsés körülmények között megy előre, akkor bejut a VII. rangosztályba 4800 koronával és még feljebb mehet 5200 és végül 5600 koronára. Ehez járul minden öt évben, de maximálisan ötször 200 korona, tehát maximális 1000 kor. korpótlék, a mely összeg szintén számíttatik a nyugdíjnal.

Az ország összes középiskolai igazgatói a tanuim, hogy mily igen-igen csekély rész éri el közülök ezt a maximális $5600 + 1000 = 6600$ koronát, mert a miniszter nem köteles őket a VII. rangosztályba kinevezni. A legnagyobb részük megreked a VIII. osztály első fokozatában a 4400 koronánál és nyugdíjba megy $4400 + 1000$ (korpótlék) = 5400 koronával.

Jegyezzük meg magunknak, hogy ez már nem tanár, hanem igazgató és vegyük a kivételes legkedvezőbb esetet: az $5600 + 1000 = 6600$ koronás nyugdíjalapot. Az özvegy kap

1200 kor. után 50% = 600 kor.

5400 „ „ 20% = 1080 „

tehát 5400 kor. után összesen 1680 koronát.

A rendes $4400 + 1000 = 5400$ koronás nyugdíjalap után kap az özvegy

1200 kor. után 50% = 600 kor.

4200 „ „ 20% = 840 „

tehát 5600 kor. után összesen 1440 koronát.

Ha a férj nem szolgált teljes nyugdíjképességig, akkor megfelelően még kevesebbet. Azután — plane, ha gyermekek is vannak — nyomorog mint trafikosné, postamesternő. Tudok házvezetőnőt is, a ki valamikor igazgatóné volt.

Ha már most a mi dolgunkat vizsgáljuk, abban az egyben kár volna bizakodni, hogy a nyugdíjviszonyaink jobbak lesznek, mint az állami tisztviselőké. Megelégedhetünk majd, ha olyanok lesznek, mint azok. Ezt talán reméljük is, de jobbak semmiesetre sem lesznek.

Már most, ha a rabbi teljes fizetéssel fog nyugdíjba menni, akkor ha elesik is a lakás és minden nevezendő mellékjövedelem: a helyzet mégis úgy a hogy türhető lesz.

De ne feledkezzünk meg az özvegyi nyugdíjról sem, a mely minden bizonynyal vagy teljesen azonos lesz az államival, vagy hajszálnyira fog hozzá hasonlítani. A jövedelemből leszámítandók a lakás, a hitoktatási jövedelmek, az esketési, temetési stb. illetékek, nem is beszélve a külön mellékjövedelmekről. Mi marad ezek után mint személyes törzsfizetés? Nem sok oly kartárs van, a kinek ez a törzsfizetése meghaladja a négyezer koronát. A kis községekben nem éri el a 3000 koronát és ezek a kis községek vannak nagyobb számban.

Ha egy ily községben a rabbi negyvenévi szolgálat után hal meg és felvitte 3000 koronáig (?), akkor özvegye

1200 kor. után 50% = 600 koronát

1800 „ „ 20% = 360 „

tehát 3000 kor. után összesen 960 koronát fog kapni.

Megélhetésre semmi, csak éhenhalásra sok. És ez lesz az összes nyugdíjának a főösszege. A hitközség, a mely eddig helylyel-közzel talán többet is adott az özvegynek, most fel lesz mentve az adás alól, mert az özvegy a nyugdíj-alapból láttatik el.

Hát még kisebb községekben, vagy nagyobb községben, ha a rabbi nem teljes nyugdíjképességgel hal meg?! Erről jobb nem is beszélni. Az eddigiekben előadtam a bajt, kerülve minden phrasist, mellőzve az évi 800–1000 korona özvegyi nyugdíj mellett éhező özvegy rabbiné (mert ilyenek is lesznek, sőt még kevesebb összegűek is) nyomorának hatásos színekkel való lefestését.

Elmondom már most, hogy mit lehet és kell itt tenni.

Ugyanez a kérdés tárgyaltatott az Országos Középiskolai Tanáregyesületben is a tanárok özvegyeire nézve. A segítés eszméjét Czigler Ignác kassai állami felső leányiskolai tanár vetette fel nevezett egyesület kassai körének még 1901-ik évi egyik ülésén tartott felolvasásában.*) Nem közölhetem azt az érdekes felolvasást itt egész terjedelmében. A legrövidebben akarom csak elmondani, hogy az alapgondolat a következő:

Alakuljon a magyarországi tanárság kebelében egy szövetség, a melynek feladata a hátramaradt özvegynek segítése. Ha a szövetségnek csak ezer tagja lesz is az akkor 3800 főnyi tanárságból, már nagy dolgot érhet el. A halálzási arányszám a tanárságnál 10 pro mille, tehát legfeljebb 10-szer egy évben 1—1 forintot és így összesen 10 forintot fizetve elérné a társaság, hogy a szövetség minden tag elhalálzásakor 1000 forintot tudna adni az özvegynek. Ebből az ezer forintból az özvegy oly szerény existenciát, jövőt biztosíthat magának (mert van mivel hozzáfognia), hogy a mellett az özvegyi nyugdíjjal, már most mint csak segítséggel, úgy a hogy tisztességesen meg tud élni. Az az egy-egy forint t. i. mindig csak akkor fizetendő be, a mikor egy szövetségi tag meghal. Ha több tag lesz, akkor az özvegy megfelelően több forintot kap. Az egész incassot és a kifizetést elintézhethné az Országos Középiskolai Tanáregyesület vezetősége.

Az eszme óriási visszhangot keltett a tanárságban. Már az ugyanazon évi dec. 28-án Budapesten tartott központi választmányi ülésen azt jelenthette az indítványozó, hogy a kassai kör felhívására addig 56 középiskola *testülete* adott választ és közülök 45 testületileg óhajt belépni (A 11 be nem lépni óhajtó közül 3 szerzetes középiskolai testület). Megindult az eszme-csere az egyesület közlönyében és elhuzódott hosszasan. Még az 1902. év nyarán is volt róla szó a közlönyben.

*) A felolvasás megjelent az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny 1901. nov. 24-iki (XXXV. évf. 9. sz.) számában.

A szövetséget azonban nem csinálták meg máig sem.

Miért? Ha lapunk a Tanáregyesület közlönye volna és annak szerkesztősege kiadná, a mit irok, akkor nyiltan, férfiasan megmondanám, hogy mi a véleményem a szövetség meg nem csinálásáról.

Itt kartársaim figyelmét csak arra akarom felhívni, hogy ne higgyék, hogy az eszme helytelen és megvalósíthatlan.

Ilyen szövetséget csináltak a bécsi orvosok „Wohlfahrtsverein für Hinterbliebene der Aerzte Niederösterreichs“ címen. Ilyen szövetséget csinált a „Magyarországi Kereskedelmi Utazók Egyesülete“. Fehértemplom városában polgárok alakítottak két ily szövetséget is (egyiket „Humanitas“ néven) és ott mindkettőbe „habár iparosok és kereskedők teremtették meg, állami, megyei és városi tisztviselők nagy számmal léptek be, létrehozása, fenntartása semmi nehezebb akadályba nem ütközött és működését üdvösen folytatja“*). De megcsinálták azt az Országos Középiskolai Tanárszövetséget — Franciaországban is („Société de Secours Mutuels des Fonctionnaires de l'Enseignement Secondaire public“). Ez az utóbbi szövetség tiz évvel ezelőtt alakult meg 2072 taggal, a második évben már 2511 tagja volt.

Csináljuk meg mi is ezt a szövetséget. Ezt meg lehet és meg kell csinálni függetlenül a nyugdíjügytől. Meg lehet és meg kell csinálni még annak létesítése előtt.

Czigler tanár azt írta annak idején a Tanárszövetségről: „egy ilyen szövetség . . . áldás volna a magyar tanárságra. Emelné az állás tekintélyét, jobban összeforrasztana bennünket és példát mutatna más erkölcsi testületeknek is. Ha már egyszer megvolna a szövetség, mint élő szervezet, ön-maga fejlődne.“

Mindez fokozott mértékben áll mirólunk is. Bizonyára jobban összeforrasztana bennünket. De nekünk már meg is van ez a szövetségünk: az egyesületünk. Meg van az egyesület élő organuma is: a közlönyünk.

Ha valamelyik tagja az Egyesületünknek meghal, akkor az elnökség a közlönyben hívja fel a tagokat a halálozási járulék befizetésére.

Kérdés, milyen a halálozási arány? Erre persze pontos feleletet nem tudok adni. De a fővárosi kollegák, esetleg Dr. Fischer kollega megtudhatja az Egyenlőség utolsó öt évfolyamának átnézése után, a melynek gyászrovata hirt adott minden egyes elhunyt rabbiról. De arra emlékszem magam is, hogy másféleven át egyetlen egy sem halt meg az Egyesület tagjai közül. Másféleveg tehát az özvegybiztosítás egy fillérünkbe sem került volna és mégis meglett volna az a nyugodt öntudatunk, hogy halálunk esetén özvegyünk az Egyesületről kap oly összeget, a mely jövő megélhetésének alapja.

Egyesületünknek most van 130 tagja, a halálozási járulék lehetne minden tag részéről 20 korona. Ez azt jelenti, hogy nem évenként, hanem csak akkor, ha egyik egyesületi tagtársunk meghal, minden tagtársunk azonnal befi-

*) Gál Kálmán cikke az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület Közlönye 1902. március, 2-iki számában (p. 482).

zet 20 koronát és ezt a 2580 korona összeget megkapja az özvegy az Egyesülettől. A 20 korona áldozatra remélhetőleg nem kerül minden évben sor; de ha egyik-másik évben kétszer-háromszor kellene is befizetni, azt hiszem, ezt az áldozatot mindenki szívesen meghozza, ha tudja, hogy az ő halála esetén az ő özvegye kap 2580 koronát.

Ez oly összeg, a melyből az özvegy valamit kezdhet, a mi neki legalább a száraz kenyeret fogja biztosítani. Ha a 2580 koronával kezdett vállalkozás jövedelméhez még a kis nyugdíjat is meg fogja kapni, akkor talán úgy fog tudni megélni, hogy nem fog nélkülözni.

Azt hiszem, hogyha ily irányú intézkedést már alapszabályainkba is bevinnénk és Egyesületünk ezt a kézzelfogható előnyt nyujtaná tagjainak, akkor az Egyesület bennünket is jobban összeforrasztana. Talán nem maradna kartárs, a ki be nem lépne az Egyesületbe. Fölösleges kartársaim előtt fejtegetnem, hogy mennyire emelné az Egyesület tekintélyét, ha 130 tag helyett egyesitené magában legalább az összes kongresszusi hitközségek és valószínűleg az összes statusquo hitközségek rabbijait is. Azt is fölösleges fejtegetnem, hogy milyen hatással volna ez a lehetőleg teljessé válása az Egyesületnek mireánk is.

A belépő új tagok nagy számával természetesen növekedne a halálozási arány is, de a meddig ez az arány olyan volna, hogy évenként átlag kétszer vagy háromszor kellene befizetni a 20 koronát, addig csak az özvegynek lenne még jobb dolga. 300 tagnál az özvegy 6000 koronát kapna az Egyesülettől. Háromszáz tagnál azonban az évi három halálesetet kizártnak tartom, mert ez 1% volna, illetve 10 pro mille, a mi a tanárság halálozási arányszáma, holott a ki valaha statisztikáról hallott, tudja, hogy a lelkészek halálozási arányszáma a legkedvezőbb. Körülbelül kizárt dolog, hogy háromszáz tag mellett minden évben kétszer kelljen befizetni a 20 koronát, úgy hogy nem kerülne egyikünknek sem évi 40 koronájába se, hogy özvegye annak idején 6000 koronát kapjon.

Az egész tehát az életbiztosításnak egy oly olcsó neme, a minőt egyetlen egy biztosítási intézet sem tud csinálni.

Ha a tagok száma oly nagy volna (500—600), hogy feltétlenül be kellene a járulékot évenként kétszer—háromszor fizetni, akkor — nem lévén szükséges az özvegyi segélynek usque ad infinitum való felemelése — megfelelően lejjebb lehetne szállítani az évi járulékot.

De ezek már részletkérdések, a melyek nem tartoznak cikkem keretébe. Az egész ügyet most kartársaimmal főbb vonásokban megismertettem, legközelebbi választmányi, illetve közgyűlésünkön pedig mint indítványt fogom megtenni.

Még csak arra kérem kartársaimat, szóljanak hozzá a kérdéshez. Nagy köszönettel fogok fogadni minden útbaigazítást, még ellenvetést is.

Kassa.

Dr. Klein József.

A magunk részéről is a t. kartársak becses figyelmébe ajánljuk a nagyfontosságú indítványt.

A szerk.

Krónika.

A magyar zsidóságnak egyik leghőbb óhaja teljesedett. A vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyta azt a szerződést, melyet a kövesgyúri lovag *Freystädtler Antal*-féle alapítvány kuratoriuma a *Wahrmann Sándor*- és *Taub Salamon*-féle alapítványokat kezelő pesti hitközségi előjárósággal kötött. Meg fog nyilni a *pesti izr. hitközség alapítványi főgymnasiuma*. Ez jelentős mozzanata felekezeti életünknek. Az említett kuratorium és az előjáróság, jelesül pedig az azoknak az élén álló két kitűnő férfiúnak: *Dr. Kohn Sámuel* főrabbinak és *Dr. Weinmann Fülöp* elnöknek érdeme, hogy most már létre jön az intézet és köszönettel fogadjuk, hogy a vallás- és közoktatásügyi kormány a szerződést — ha kissé későn is — megerősítette. Nem kételedünk abban, hogy a magyar zsidóság késő napok múltán is áldani fogja a nagylelkű alapítók emlékével egyetemben azoknak a férfiaknak a nevét, a kiknek bölcsesége és nemes buzgalma a nagy ügygyel kapcsolatos nehéz kérdéseket megoldásra vitte. És a hála adóját kell lerónunk hazánk áldozatkészségben kifogyhatatlan első gyülekezete iránt, mely kötelezettséget vállalt, hogy a mennyiben a rendelkezésre álló jövedelmek a fentartási költségeket nem fedeznék, a mutatkozó hiányt tizezer koronáig a saját vagyonából fogja pótolni.

Nagyon helyesnek tartjuk a szerződés abbeli rendelkezését, hogy a főgymnasium ügyeit a kuratorium tagjai mellett a pesti izr. hitközség előjáróságától kiküldendő öt tagu bizottság fogja intézni, hogy a felügyelő-bizottság elnökségi tisztjét, *Dr. Kohn Sámuel*, a jelenlegi nagyérdemű elnök tagsági minőségének megszűnése esetében a pesti hitközség elnöke fogja viselni és hogy annak mindenkor hivatalból tagja lesz a pesti hitközség *rabbinátusának* valamely tagja.

Felekezeti szempontból legfontosabb a szerződés 7. és 8. pontja, a melyek így rendelkeznek:

7. Az oktatás szombaton és zsidó vallásos, valamint törvényesen megállapított nemzeti ünnepeken fog szünetelni.

8. A zsidó vallásban kötelező heti óraszám háromban állapítatik meg. Rendkívüli tárgyként és fakultatíve azonfelül a héber nyelv és irodalom kapcsolatban a zsidó történettel a törvényesen megállapított maximális heti óraszámokon belül tanítandó.

A kik eddig párját ritkító körültekintéssel végezték az előkészítés munkáját, folytatni fogják működésüket az intézet szolgálatában. Ki fogják szemelni a legjobb tanerőket, fel fogják szerelni az iskolát úgy, hogy a legkényesebb igényeknek is megfeleljen és hogy előkelő szülők is szívesen fogják reábizni gyermekeik nevelését. Ennek áldásaiban részesednek majd más vallások hívei is, a kiket ugyanaz a hűség és szeretet fog gondozni, a melylyel azok találkoznak majd, a kik számára az intézet létesül. A pesti izr. hitközség alapítványi főgymnasiuma a *magyar kulturának temploma és a zsidóságnak: vallásunknak és felekezetünknek erős vára lesz.*

*

Dr. Klein Dezső a nyitrai kongresszusi és *Dr. Bernstein Béla* a nyíregyházi statusqo hitközség főrabbiának belktatása a szokott méreteket túlhaladó ünnepségek között ment végbe. Mindkét alkalommal kifejezésre jutott az a meleg érdeklődés, a melylyel az illető városok intéző körei és valamennyi testvérfelekezet vezérférfiai az azokban fennálló zsidó hitközségek iránt viseltetnek. A rokonérzésnek és megbecsülésnek eme nyilvánulása különösen nagy erkölcsi értéket jelent abban a városban, a melyhez oly szomorú emlékek fűződnek.

Gyarapította az ünnepségek diszét több testvérgyülekezet részvétele és jobb idők reményét kelti bennünk az a figyelemre méltó körülmény, hogy a nyiregyházi iktatáson az orthodoxia is képviselve volt. Talán mégis csak beköszönnek a kölcsönös megértés boldog napjai és vége szakad annak a visszavonásnak, mely átka a magyar zsidóságnak.

Nagy feladatok várnak mindkét helyen kartársainkra és meg vagyunk győződve arról, hogy az a kiváló tehetség és buzgalom, mely előbbi hatáskörükben oly eredményessé tette működésüket, munkájuk új talaján is meg fogja teremni gyümölcseit. Nem csekély fontosságot kell tulajdonítanunk annak, hogy ismét két exponált helyen oly férfiak tevékenysége számára nyílt meg a tér, a kik az Országos Rabbiképzőintézetben végezték tanulmányaikat és a kiknek működése eddig is becsületére vált theologiai főiskolánknak.

*

A zimonyi hitközség *Dr. Urbach Henrik* d. tuzlai rabbit, a ki tanulmányait szintén az Országos Rabbiképzőintézetben végezte, választotta főrabbiául.

*

A magyarországi szociáldemokrata párt április 11—14-én tartott kongresszusán a vallás kérdésével is foglalkozott. Az egyhangulag elfogadott határozati javaslatból kiemeljük a következő pontokat: a vallás mindenkinek a magánügye. Felszólítja az elvtársakat, hogy . . . akadályozzanak meg minden oly törekvést, a mely közvagyonot egyházi célokra akar fordítani; továbbá követeljék az egész iskolaügynek világivá tételét, az iskolákból a vallástani oktatásnak kiküszöbölését.

Jó lesz résen állani!

A tagsági díj (4 korona) Dr. Edelstein Bertalan egyesületi pénztároshoz (Budapest, III., Lajos-u. 9. II. em. 12 a.) küldendő, a kinél az új tagok is jelentkeznek.

Tartalom: Megújodás. I. — Az Agáda. Dr. Guttmann Mihály. — Zsidó hitközségi hivatalnokok. Vége. Dr. Wellesz Gyula. — Rabbi-özvegyek. Dr. Klein József. — Krónika.

Nyomatott Fischel Fülöp Fia könyvnyomdájában Nagykanizsán.